

DE GROTE SYSTEEM WISSEL

**Van eigenbelang naar collectief belang:
een complexiteitsbenadering**

**Karel van Berkel
Anu Manickam**

**Noordhoff
Business**

De grote systeemwissel

**Van eigenbelang naar
collectief belang: een
complexiteitsbenadering**

Ontwerp omslag en binnenwerk:
Jelle F. Post, Groningen

0 / 26

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan: Noordhoff Uitgevers bv, Antwoordnummer 13, 9700 vB Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

De informatie in deze uitgave is uitsluitend bedoeld als algemene informatie. Aan deze informatie kunt u geen rechten of aansprakelijkheid van de auteur(s), redactie of uitgever ontleen.

© 2026 Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/
Utrecht, The Netherlands

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining niet toegestaan.

All rights reserved. Text- and datamining not permitted.

ISBN(ebook) 978-90-01-20469-3
ISBN 978-90-01-20468-6
NUR 801

Wij maken bij Noordhoff sinds 2009 bewust keuzes om onze impact op het klimaat te verkleinen. We volgen de klimaatdoelen van het Klimaatakkoord van Parijs. Scan de QR-code voor meer informatie over ons duurzaamheidsbeleid.

Zo is dit product gemaakt van FSC®-gecertificeerd papier en ander gecontroleerd materiaal. Wij gebruiken plantaardige inkt en onze lijmen zijn op waterbasis en afbreekbaar. Hierdoor is dit product goed te recycleren na gebruik.

MIX
Papier | Ondersteunt
verantwoord bosbeheer
FSC® C118189

DE GROTE SYSTEEM- WISSEL

**Van eigenbelang naar
collectief belang: een
complexiteitsbenadering**

**Karel van Berkel
Anu Manickam**

**Noordhoff
Business**

Inhoud

Woord vooraf	6
Introductie	8
1 Common Good, theorie en praktijk	14
Historische grondslagen	15
Huidige politieke perspectieven	17
Nieuwe perspectieven in het denken over Common Good	18
2 Complexiteit en veranderen: de CAS-aanpak	24
Dynamische complexiteit	25
Het Complex Systems Dynamics (CSD)-model	27
Het CSD-model en het verdwenen Common Good	31
Conclusie	65
3 CAS-aanpak voor falende systemen	66
Het veranderen van het hele systeem	67
Het veranderen van systeemaspecten	71
Het veranderen van de context	80
Samen greep krijgen op Common Good	84
Evidence-based transformatief onderzoek gericht op verandering	89
Conclusie	91
4 CAS-benaderingen in de praktijk	92
Systeemverandering van onderop	93
Casus 1: Transitie van veenlandschap in Noord-Nederland: CAS-kenmerken en de expeditie-metafoor	94

Casus 2: De bruggen van Pekela door de lens van het CSD-model	107
Casus 3: De complexiteitskaart en de strijd tegen generatiearmoede in de Drents-Groningse Veenkoloniën	116
Conclusie	133
5 De weg naar Common Good	134
Aandacht voor Common Good	135
Het veranderen van governancestructuren	138
Samenwerken in Quintuple Helix-verband	143
Vrijheid, gelijkheid en solidariteit als opkomende waarden	144
Ondersteunende systemen die Common Good bevorderen	147
Samenvatting en conclusies	149
 Register	152
 Eindnoten	154

Woord vooraf

In 2019 schreven wij *Wicked World*. In dat boek lieten wij zien hoe mensen geneigd zijn complexe problemen te vereenvoudigen, terwijl sommige vraagstukken – zoals economische crises, migratie en klimaatverandering – zich juist kenmerken als **wicked problems**: hardnekkige, verweven en moeilijk te doorgronden uitdagingen. In plaats van te zoeken naar simpele oplossingen, pleitten wij er indertijd voor om de complexiteit te omarmen en deze zo beter te begrijpen.

Door gebruik te maken van **complexiteitstheorieën** introduceerden wij een nieuw denkmodel en vocabulaire waarmee beleidsmakers, organisaties en individuen strategischer kunnen handelen in een steeds complexere wereld.

Sinds ons vorige boek is de situatie er niet beter op geworden. De complexiteit van maatschappelijke uitdagingen wordt nog steeds miskend, waardoor snelle, gedeeltelijke oplossingen vaak meer problemen creëren dan ze oplossen. Structureel aanpakken van cruciale vraagstukken blijft uit. De maatschappelijke problemen stapelen zich op en het lijkt alsof niemand het tij kan keren. Het gevoel van machteloosheid groeit, het vertrouwen in de politiek neemt af en de polarisatie tussen groepen intensiveert.

Tijd voor een nieuw boek: *De grote systeemwissel, van eigenbelang naar collectief belang*. Dit boek is een bewerking van *Reclaiming Common Good*¹ waarin we lieten zien dat het collectieve belang, inclusief dat wat goed is voor onze planeet, steeds verder onder druk is komen te staan.

Ons besluit om 'Common Good' onvertaald te laten is gebaseerd op het feit dat het een rijk filosofisch en ethisch concept is in de traditie van Aristoteles, Thomas van Aquino en moderne politieke filosofie.

Vertalingen als ‘gemeenschappelijk belang’ of ‘algemeen welzijn’ missen de normatieve en morele dimensie die in de Engelstalige literatuur aan de term wordt toegevoegd. Zo voorkomen we misinterpretatie en behouden we de verbinding met de internationale academische discussie.

In dit nieuwe boek komt nog duidelijker naar voren dat de huidige maatschappelijke orde met alle daarbij behorende systemen niet meer in staat is om de maatschappelijke uitdagingen van dit moment te pareren. Sterker nog, die maatschappelijke orde heeft de laatste jaren onder invloed van globalisering en technologieontwikkeling een forse gedaantewisseling ondergaan. Het oorspronkelijke idee van neoliberalisme – dat zich richtte op vrije markten en economische groei – is getransformeerd. Het is ontspoord naar een systeem dat de belangen van de rijksten en machtigsten disproportioneel begunstigt, vaak ten koste van bredere maatschappelijke belangen. Een coalitie van Big Tech, autocratische leiders, elites en multinationals controleert de wereld, verspreidt desinformatie en ondermijnt democratie voor winst. Iedereen is afhankelijk van dit systeem. Daarom heet dit boek **De grote systeemwissel, van eigenbelang naar collectief belang**.

Gelukkig is de aandacht voor Common Good niet volledig verdwenen. Het boek belicht tal van Europese initiatieven voor algemeen welzijn en laat zien dat er legio opkomende tegenbewegingen zijn, zoals Fridays for Future, Extinction Rebellion, klimaatmarsen en Black Lives Matter.

We richten ons vooral op acties van onderop; vanuit dorpen, steden en regio’s. Dit zijn de plekken waar problemen het meest voelbaar zijn en waar men inventieve manieren vindt om samen oplossingen te creëren. Lokaal bundelen overheden, bedrijven, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en bevlogen burgers hun krachten. Zo ontstaat een nieuw dynamisch maatschappelijk middenveld van gemotiveerde mensen die eigenbelang en concurrentie inruilen voor Common Good.

Met dit boek willen wij de complexiteit van systeemtransitie ontrafelen en ook laten zien dat er een andere, meer duurzame samenleving voor iedereen en onze planeet mogelijk is.

Karel van Berkel
Anu Manickam

Introductie

De grote systeemwissel

De grote systeemwissel beschrijft de strijd en de transitie van de huidige orde naar een nieuw systeem waarin we beter in staat zijn om het hoofd te bieden aan bestaande maatschappelijke vraagstukken. Dit boek ver- kent de confrontatie tussen deze twee systemen.

Het begrip systeem

Het gebruik van het woord *systeem* heeft enige toelichting. Vaak wordt de systeemwereld tegenover de leefwereld geplaatst. Met de systeem- wereld wordt dan de efficiënte, rationele en vaak bureaucratische wereld van economie, politiek en recht bedoeld en de leefwereld staat voor wat wij als personen dagelijks voelen en meemaken.

Zo gebruiken wij het woord 'systeem' niet. Wij hebben het over dynami- sche systemen en specifiek over complexe adaptieve systemen.

Complexe adaptieve systemen zijn systemen die bestaan uit veel inter- actieve componenten die zich aanpassen en leren van hun omgeving. Deze systemen hebben het vermogen om zichzelf te organiseren en complexe patronen te vormen, vaak zonder centrale controle. Ze worden gekenmerkt door hun vermogen om te evolueren en zich aan te passen aan veranderingen, wat leidt tot opkomend gedrag dat niet eenvoudig te voorspellen is vanuit de eigenschappen van individuele componenten. Het weer is zo'n systeem, het menselijke immuunsysteem ook, net als een mierenkolonie, een huwelijk, een regio en het kapitalistische systeem. Een groot voordeel van deze manier van kijken is dat je beter kunt zien welke patronen zich ontwikkelen. Denk aan hoe het klimaat zich ontwikkelt of de regio waar je woont. Dan trap je niet in de valkuil van het zoeken naar één schuldige of één oorzaak, maar ontdek je dat allerlei invloeden daar een rol in spelen.

De laatste jaren wordt er veel onderzoek gedaan naar complexe adaptieve systemen en deze theorie (CAS-theorie) groeit gestaag. In dit boek gebruiken we het begrip CAS ook als praktijkbenadering. In hoofdstuk twee komen we hier uitgebreid op terug en in hoofdstuk vier illustreren we praktische toepassing van CAS aan de hand van drie verschillende casussen.

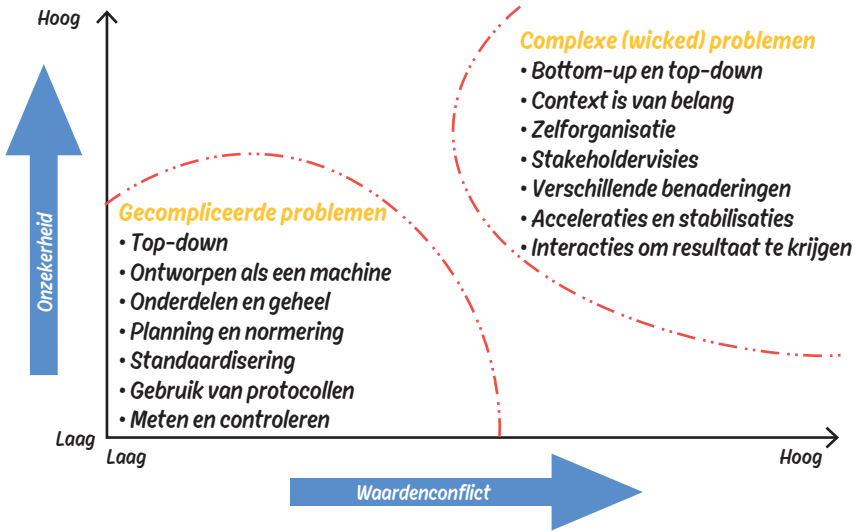
Systemen onder de loep

In dit boek richten we ons vooral op twee elkaar beconcurrerende systemen:

- *Het neoliberale kapitalistische systeem*
Dit systeem benadrukt waarden zoals geld, economische groei, efficiëntie, snelheid en concurrentie. Het heeft in veel landen een diepgaande invloed gehad op de maatschappelijke ontwikkeling. Het neoliberale kapitalistische systeem is een ontsporing van het oorspronkelijke neoliberale denken, waarbij de nadruk op marktmechanismen en individuele vrijheid heeft geleid tot een focus op kortetermijnwinsten en economische indicatoren boven sociale en ecologische belangen. Dit systeem lijkt nog steeds aan de winnende hand, maar er zijn veel tekenen van verval. Het heeft ons opgezadeld met immense, schijnbaar onoplosbare uitdagingen zoals klimaatverandering, toenemende economische ongelijkheid, ecologische rampen, imperialistische acties van autocratische leiders, polarisatie door algoritmische framing op sociale media en de erosie van democratische instellingen.
- *Het opkomende Common Good-systeem*
Dit systeem biedt een hoopvolle toekomst waarin mens en aarde floreren. Hier draait het niet om geld, groei en snelheid, maar om gedeelde waarden en samenwerking. Dit systeem is groeiende, zeker in Europa. Vanuit frustratie en onzekerheid over alle negatieve ontwikkelingen ontstaan er overal lokale initiatieven waarin mensen gaan samenwerken om het tij te keren. Over de hele wereld ontstaan er sociale bewegingen die opkomen tegen de effecten van het neoliberale kapitalisme. Er klinkt steeds vaker academische kritiek op hoe de bestaande orde zich ontwikkelt en er is een groeiende interesse in coöperatieve bedrijfsmodellen en andere vormen van economische organisatie die niet gebaseerd zijn op winstmaximalisatie. In Europa werken intussen naar schatting 4,7 miljoen mensen in 176.000 coöperaties.² Zo worden weerbare gemeenschappen opgebouwd die bestand zijn tegen de uitdagingen van deze tijd.

In onze ogen is er een (langetermijn)gevecht aan de gang waarbij veel mensen op zoek zijn naar een alternatief en waarin Common Good en de bescherming van onze planeet centraal komen te staan.

Complexiteit: onzekerheid en waardenconflicten

Bron: Foorthuis e.a. (2022)

De begrippen gecompliceerd en complex

In dit boek wordt de complexiteit van systeemverandering regelmatig benadrukt. Daarom is het belangrijk dit begrip goed te definiëren en duidelijk te maken dat complexe problemen een heel andere benadering vragen dan gecompliceerde problemen.

- *Gecomplieerd* verwijst naar situaties of systemen met veel onderdelen, maar die uiteindelijk voorspelbaar en beheersbaar zijn. Hoewel er veel details en componenten kunnen zijn, kunnen experts deze systemen begrijpen en oplossingen vinden door ze te ontleden. Denk aan een horloge: het heeft veel onderdelen, maar een horlogemaker kan het begrijpen en repareren.
- *Complex* verwijst naar systemen die niet alleen veel onderdelen hebben, maar ook onvoorspelbaar en dynamisch zijn. De interacties tussen de onderdelen zijn zo ingewikkeld dat kleine veranderingen grote en onverwachte effecten kunnen hebben. Deze systemen kunnen niet eenvoudig worden ontleed of voorspeld. Denk aan een ecosysteem: het gedrag van alle organismen en hun interacties met de omgeving maken het onmogelijk om precies te voorspellen hoe het systeem zal reageren op veranderingen.

Grote onzekerheid over wat de toekomst brengt en veel stakeholders die conflicterende waarden uitdragen maken een probleem complex. Veel maatschappelijke uitdagingen zijn op deze manier complex van aard, wat betekent dat traditionele, lineaire benaderingen vaak niet werken. In plaats daarvan is er behoefte aan adaptieve, flexibele strategieën die rekening houden met onzekerheid en voortdurende verandering. Het verschil in benadering van gecompliceerde en complexe problemen is in de voorgaande tekening³ te zien.

De inhoud van het boek

Het eerste hoofdstuk legt uit wat Common Good is en waarom het op de langere termijn in ieders belang is om er meer aandacht aan te besteden. Het boek verduidelijkt hoe dit concept vanaf de oude Grieken vanuit politieke en economische ideologieën is gedefinieerd en hoe de huidige manier van denken over Common Good kan worden gebruikt voor het inrichten van een rechtvaardiger en duurzamer samenleving. De problemen en de mogelijkheden voor vernieuwing worden vanuit een systemische invalshoek verwoord.

In het tweede hoofdstuk wordt de transitie van het huidige dominante systeem naar een nieuw opkomend systeem en de conflicten die daarmee gepaard gaan verder uitgewerkt. Ook wordt een model gepresenteerd: het Complex Systems Dynamics (CSD)-model. Dit model is ontworpen om de complexiteit van de maatschappelijke ontwikkelingen in beeld te krijgen en sluit aan bij theorieën over complexe adaptieve systemen. Het laat zien hoe alles, zowel positief als negatief, is verbonden en hoe dominante krachten bestaande sociale structuren in stand willen houden, terwijl anderen aandringen op hervorming en fundamentele verandering. Door het model wordt het mogelijk zicht te krijgen op het falen van de bestaande orde waarin Common Good steeds minder wordt nagestreefd. Ook helpt het model bij het ontdekken van de vele mogelijkheden om maatschappelijke vraagstukken effectiever aan te pakken vanuit een duurzamer Common Good-systeem.

Het derde hoofdstuk richt zich op praktische systemische interventies om falende systemen aan te pakken. Interventies kunnen binnen een systeem zelf plaatsvinden of in de context ervan.

De eerste benadering betreft het veranderen van de kenmerken van het systeem zelf, denk daarbij aan het overkoepelende paradigma, de 'spelregels', het doel (missie) en de organisatiestructuur.

De tweede, soms effectievere benadering, is ingrijpen in de 'context' van het systeem. Zoals een gezond iemand baat heeft bij gezond voedsel en bij sportfaciliteiten, heeft een gezond bedrijf baat bij een gezonde bedrijfstak en bij samenwerkingsvormen met andere partijen om flexibeler en innovatiever te worden. Ook in contexten kan dus worden ingegrepen als systeemfalen dreigt. Hier wordt een vijfstappenbenadering beschreven om initiatieven voor Common Good te bevorderen.

Tot slot wordt uitgelegd hoe belangrijk het is om te werken met evidence-based transformatieve onderzoeksmethoden als het gaat om complexe vraagstukken in plaats van je te beperken tot traditionele onderzoeksbenaderingen.

Hoofdstuk vier presenteert drie casussen. Deze gaan alle drie over lokale situaties waar Common Good onder druk is komen te staan, maar waar de inwoners en organisaties uit diverse sectoren de handen ineenslaan om gezamenlijk gevoelde problemen aan te pakken. Bij alle drie casussen wordt een verschillende methodiek gebruikt om het proces van systeemverandering te beschrijven en op zoek te gaan naar interventiemogelijkheden. De eerste gaat over de complexe uitdagingen die ontstaan voor iedereen die woont en werkt in het veenlandschap van Noord Nederland. De expeditiemetafoor wordt gebruikt om de gesprekken op gang te brengen tussen overheden, boeren, inwoners, bedrijven, natuurorganisaties en kennisinstellingen in dit gebied. De tweede betreft een model dat wordt toegepast op de bruggen van het dorp Pekela. In de derde casus wordt een complexiteitskaart gebruikt om de strijd tegen generatiearmoede in de Drents-Groningse Veenkoloniën te beschrijven. Dit instrument is een proceskaart die twaalf stappen en de bijbehorende onderlinge verbanden identificeert bij het aanpakken van complexe uitdagingen. De cas-benaderingen en -hulpmiddelen in dit hoofdstuk laten zien hoe effectief systeeminnovatie kan zijn bij complexe uitdagingen.

Hoofdstuk vijf gaat over het opnieuw centraal stellen van Common Good. Er wordt aandacht besteed aan de steeds veranderende rol van overheden en aan hoe het openbaar bestuur in de loop der jaren is vormgegeven. Er wordt betoogd dat overheden zowel een leidende als een participatieve rol moeten spelen om de huidige onderling gerelateerde

systeemcrises te stoppen. Deze crises zijn te complex om ze opgelost te krijgen door de overheid alleen of door welke andere partij dan ook. 'Adaptive governance' is een manier om het anders te doen: responsief handelen en samenwerken om uitdagingen te kunnen pareren. Dit betekent nieuwe manieren van denken, organiseren en samenwerken. Dit hoofdstuk legt uit hoe parallelle systemen in de overheid en in andere organisaties moeten worden gecreëerd om systeemfalen gezamenlijk aan te pakken. Er wordt beschreven hoe onderliggende paradigma's en waarden opnieuw kunnen worden gedefinieerd. Zo kan er een situatie ontstaan waarin Common Good weer kan gedijen.

Hoofdstuk zes presenteert opnieuw onze visie op Common Good. Alles is met elkaar verweven, inclusief de verschillende crises waarmee de samenleving wordt geconfronteerd. Het kiezen voor het Common Good betekent streven naar een balans tussen de behoeften van individuen, groepen, de samenleving en de planeet. Het erkent de overlappende belangen, gedeelde doelen, maar ook de conflicten en botsingen die nog steeds bestaan. Een systemische benadering die uitgaat van de onderlinge verbondenheid van al deze aspecten, helpt het denken en de praktijk van Common Good te bevorderen. Dat geldt ook voor het nastreven van een balans tussen de waarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit.

1

**Common
Good,
theorie en
praktijk**

Common Good⁴ draait om het welzijn van mensen en het behoud van ecosystemen. De oproep hiervoor klinkt luider dan ooit door de vele crises die onze wereld teisteren: klimaatverandering, pandemieën, voedselzekerheid en cybercriminaliteit. We leven in een polycrisis, waarin meerdere crises elkaar versterken, zoals economische onrust, sociale ongelijkheid en geopolitieke spanningen. Deze verweven problemen zijn complex en moeilijk op te lossen; het zijn ‘superwicked problems’⁵ zonder duidelijke oplossingen, met urgente belangen en tegenstrijdige actoren. Terwijl de wereld doorgaat alsof er niets aan de hand is, groeit het besef dat nieuwe structuren nodig zijn. Common Good moet daarbij het centrale uitgangspunt vormen om een existentiële crisis af te wenden.

Historische grondslagen

Common Good kent diepe historische wortels. Talrijke filosofen en wetenschappers hebben zich over dit concept gebogen, waarbij vier vroege denkers in het bijzonder een grote invloed hebben uitgeoefend. Elk van hen droeg unieke perspectieven aan die het politieke en ethische denken door de eeuwen heen hebben gevormd.

Plato (428/427–348/347 v.Chr.)

In zijn werk *Politeia*⁶ beschreef Plato een rechtvaardige samenleving waarin het Common Good wordt bereikt door de harmonie tussen drie klassen: heersers, krijgers en producenten. Hij was van mening dat de heersers, of filosoof-koningen, zouden moeten regeren vanwege hun wijsheid en deugdzaamheid.

Aristoteles (384–322 v.Chr.)

Aristoteles betoogde in *Politika*⁷ dat Common Good het uiteindelijke doel van de staat is. Hij benadrukte het belang van een evenwichtige grondwet en de rol van de middenklasse bij het bereiken van stabiliteit en Common Good.

Thomas van Aquino (1225–1274)

Hij integreerde de christelijke theologie met de aristotelische filosofie. In *Summa Theologica*⁸ stelde Van Aquino dat Common Good het doel is van wetgeving en bestuur, en dat het vrede, gerechtigheid en het welzijn van alle burgers moet bevorderen.

Jean-Jacques Rousseau (1712–1778)

In *Du Contrat social ou Principes du droit politique*⁹ introduceerde Rousseau het concept van de algemene wil, die het collectieve belang van het volk vertegenwoordigt. Hij geloofde dat ware vrijheid wordt gevonden in gehoorzaamheid aan een wet die men zichzelf heeft voorgeschreven, waardoor individuele belangen in overeenstemming worden gebracht met het Common Good.

Vroege denkers hebben al een aantal belangrijke elementen van Common Good benoemd. Op de eerste plaats is de praktische toepassing ervan niet zo makkelijk. Common Good benadrukt het belang van het delen van gemeenschappelijke waarden, zowel expliciet als impliciet en zowel door de staat als door de burgers. De staat speelt een cruciale rol in het faciliteren van doelen die zowel het collectief als het individu ten goede komen. De actieve deelname van burgers aan politieke aangelegenheden is essentieel om het Common Good te bereiken. Op deze manier ontstaat een samenleving waarin zowel gemeenschappelijke als individuele belangen worden gediend.

Huidige politieke perspectieven

Het overheersende politieke gesprek in veel westerse samenlevingen is doordrenkt van neoliberale ideologieën en vaak verankerd in grondwettelijke en juridische kaders. In de kern benadrukt het neoliberalisme de efficiëntie van de markt boven overheidsingrijpen en pleit het voor privatisering, deregulering en verminderde overheidsuitgaven. Deze ideologie suggereert dat markten beter in staat zijn om middelen toe te wijzen, groei te bevorderen en individuele vrijheid te waarborgen. In de praktijk leiden neoliberale beleidsmaatregelen vaak tot privatisering van openbare diensten, vermindering van welzijnsprogramma's en bevordering van vrijhandel en globalisering. De verankering van deze ideologie in grondwettelijke en juridische kaders beïnvloedt alles, van economisch beleid tot maatschappelijke manieren van organiseren.

De neoliberale ideologie, bekeken vanuit het perspectief van Common Good, legt minder nadruk op het collectieve belang en meer op individuele rechten. Dit streven naar 'individueel goed' gaat vaak ten koste van gemarginaliseerde groepen, met als doel de bestaande sociale orde te beschermen.

Binnen deze ideologie wordt veel waarde gehecht aan de efficiëntie van de markt en wordt minimaal overheidsingrijpen gepromoot. Er is een sterk geloof in het vermogen van markten om niet alleen de wereldeconomie aan te sturen, maar ook om individuele rechten te beschermen. Bovendien wordt erop vertrouwd dat markten de neoliberale economie kunnen faciliteren in het nastreven van continue groei. Ten slotte wordt aangenomen dat markten oplossingen kunnen bieden voor huidige uitdagingen.

Nieuwe perspectieven in het denken over Common Good

De volgende hedendaagse filosofen en wetenschappers hebben een grote invloed gehad op het denken over Common Good. Volgens deze denkers draait echte vooruitgang niet om individueel gewin of geld, maar om het gezamenlijk werken aan gedeelde welvaart en verantwoordelijkheid. Hun invloed ligt in hun ideeën over rechtvaardigheid, samenwerking en een andere economie. Ze laten zien dat een eerlijke samenleving niet vanzelf ontstaat, maar dat we er samen aan moeten werken. Ook benadrukken ze dat duurzame welvaart alleen mogelijk is als we goed zorgen voor wat we delen en we de economie zo inrichten dat zij iedereen dient en winst breed wordt gedeeld. Hun ideeën sluiten aan op actuele uitdagingen, zoals klimaatverandering en ongelijkheid. Ze bieden niet alleen diepgaande inzichten, maar ook praktische oplossingen die aanspreken in een tijd waarin mensen meer verbinding zoeken.

John Rawls (1921–2002)

In *A Theory of Justice*,¹⁰ introduceerde Rawls het idee van rechtvaardigheid als billijkheid. Hij presenteerde de principes van de oorspronkelijke positie en de sluier van onwetendheid, waarbij hij betoogde dat een rechtvaardige samenleving er een is waarin instituties zijn ontworpen om de minst bevoordeelden te bevoordelen, en zo het Common Good te bevorderen.

Michael Sandel (1953)

In *The Tyranny of Merit: What's become of the common good?*¹¹ stelt Sandel dat een focus op Common Good essentieel is voor een rechtvaardige samenleving. Hij bekritiseert de liberale focus op individuele rechten en autonomie, en pleit in plaats daarvan voor een politiek die de nadruk legt op gemeenschap en burgerlijke verantwoordelijkheid.

Amartya Sen (1933)¹²

Sen's werk over welvaartseconomie en sociale keuzetheorie benadrukt het belang van het introduceren van Common Good in economisch beleid. Hij benadrukt dat welvaart niet alleen gaat over inkomen,

maar ook over vrijheid, gelijkheid en toegang tot basisvoorzieningen zoals onderwijs en gezondheidszorg. Zijn 'capabilities approach' stelt dat echte ontwikkeling plaatsvindt wanneer mensen de mogelijkheden hebben om het leven te leiden dat waardevol voor hen is.

Martha Nussbaum (1947)¹³

Nussbaum, voortbouwend op Sens benadering van 'capabilities', benadrukt het belang van het creëren van omstandigheden die alle individuen in staat stelt hun potentieel te ontwikkelen en een vervullend leven te leiden. Ze zegt net als Sen dat ontwikkeling niet alleen draait om economische groei, maar ook om toegang tot onderwijs, gezondheidszorg en sociale rechtvaardigheid. Nussbaum legt daarnaast veel nadruk op emoties en ethiek, en hoe deze bijdragen aan een rechtvaardige samenleving.

Elinor Ostrom (1933-2012)¹⁴

Elinor Ostrom's kernidee over 'commons' (gemeenschappelijke hulpbronnen) is dat deze duurzaam en efficiënt beheerd kunnen worden door de gebruikers zelf, zonder noodzaak voor privatisering of overheidsingrijpen. Ze toonde aan dat lokale gemeenschappen via zelforganisatie en de ontwikkeling van eigen regels kunnen functioneren. Haar werk benadrukt het belang van collectieve actie en lokaal bestuur bij het bereiken van Common Good.

Robert Reich (1946)

In zijn boek *The Common Good*¹⁵ betoogt Reich dat Common Good een verzameling waarden en principes is die ons naar een rechtvaardiger en billijker samenleving leiden. Common Good omvat idealen zoals vrijheid, eerlijkheid, gelijkheid, respect voor anderen en een gevoel van gemeenschap. Reich benadrukt dat het beschermen van het milieu niet alleen gaat om het behoud van natuurlijke hulpbronnen, maar ook om het behoud van een gezonde en leefbare planeet voor iedereen. Hij traceert de achteruitgang van het Common Good in de Verenigde Staten in de afgelopen decennia en schrijft dit toe aan factoren zoals toenemend individualisme, de achteruitgang van vakbonden en de groeiende invloed van bedrijven. Reich introduceert het idee van een 'sociaal contract', waarbij burgers en hun overheid samenwerken aan het Common Good. Hij schrijft over het belang van

sociale en politieke gelijkheid, stelt dat alle burgers een gelijke stem moeten hebben in het politieke proces, bespreekt de rol van ras en gender in de samenleving en roept de overheid op om gelijkheid voor alle burgers te bevorderen.

Jean Tirole (1953)

In zijn boek *Economics for the Common Good*¹⁶ onderzoekt Tirole hoe economie kan worden gebruikt om maatschappelijke problemen aan te pakken en Common Good te bevorderen. Hij onderzoekt het institutionele kader van de economie, met de nadruk op de rollen van de staat en bedrijven. De interactie tussen de staat en bedrijven wordt beheerst door een regelgevend kader dat tot doel heeft economische efficiëntie in evenwicht te brengen met sociaal welzijn. Dit omvat mededingingsbeleid, milieuvoorschriften en arbeidswetten. Tirole stelt dat samenwerking tussen de staat en bedrijven door middel van publiek-private partnerschappen kan helpen bij het aanpakken van complexe maatschappelijke uitdagingen, zoals de ontwikkeling van infrastructuur en technologische innovatie.

Mariana Mazzucato (1968)¹⁷

Mazzucato's paper *Governing the Economics of the Common Good: From correcting market failures to shaping collective goals* bepleit een transformatieve benadering van de economie. In plaats van alleen marktfouten te corrigeren, pleit ze voor het actief sturen van de economie naar collectieve doelen. Ze benadrukt het belang van het gezamenlijk vaststellen en bereiken van gemeenschappelijke doelstellingen en gaat verder dan traditionele benaderingen van publieke goederen en commons. Dit idee richt zich op het oplossen van de grote uitdagingen van vandaag door Common Good opnieuw te definiëren, gebaseerd op gedeelde waarden en gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Kate Raworth (1970)¹⁸

Kate Raworth benadrukt in *Doughnut Economics* de noodzaak van een nieuw denkkader dat voorziet in menselijke behoeften en tegelijkertijd de planetaire grenzen respecteert. Haar model, 'The Doughnut Economy', pleit voor een economie die welzijn voor iedereen centraal stelt.

De 'doughnut economy' is een economisch model voorgesteld door de Britse econoom Kate Raworth. Het model streeft naar een balans tussen het waarborgen van de basisbehoeften van alle mensen en het respecteren van de ecologische grenzen van de planeet. Het concept wordt visueel voorgesteld als een doughnut (donut), waarbij de buitenste ring de ecologische plafonds van de aarde vertegenwoordigt en de binnenste ring de sociale fundamenteën waarboven mensen moeten leven. Het doel is om een economie te creëren die binnen deze twee grenzen opereert, een ruimte die Raworth de 'veilige en rechtvaardige ruimte voor de mensheid' noemt. Dit model moedigt duurzaamheid en sociale rechtvaardigheid aan, in plaats van eindeloze economische groei.

Nieuwe praktische economische modellen

Er ontstaan nieuwe praktische economische modellen die vanuit een ethisch perspectief worden benaderd,¹⁹ waarbij transparantie, gelijkheid en democratische waarden worden ondersteund. *The Economy for the Common Good* (ECG)²⁰ is een model dat het welzijn van mensen en de planeet boven winst stelt. Het doel is een ethische markteconomie te creëren die de levenskwaliteit voor iedereen verbetert en waarden zoals menselijke waardigheid, sociale rechtvaardigheid en ecologische duurzaamheid bevordert. Dit model heeft geleid tot een groeiende beweging van aanhangers die in 2010 begon in Oostenrijk, Beieren en Zuid-Tirol.

Een kernpunt in deze benaderingen is de erkenning van de complexiteit van de manieren waarop we de wereld hebben ingericht en de gevolgen daarvan. Economische, sociale en technologische systemen zijn onderling verbonden en dragen bij aan de complexiteit van de huidige uitdagingen. Verschillende groepen met tegengestelde belangen reageren verschillend op alles wat gebeurt en maken gebruik van communicatietechnologie waarbij vaak onduidelijk is waar informatie vandaan komt en in hoeverre deze is gebaseerd op feiten.

Een Australisch onderzoek naar Common Good door Wheeler et al. (2024)²¹ onder mensen met verschillende politieke voorkeuren, resulteerde in een gemeenschappelijke definitie:

‘Common Good verwijst naar het bereiken van de best mogelijke uitkomst voor het grootste aantal mensen, wat wordt ondersteund door besluitvorming die ethisch en moreel verantwoord is en varieert afhankelijk van de context waarin de beslissingen worden genomen.’

De studie identificeerde spanningen tussen het ‘individu’ versus ‘de groep’ en dat het ‘individu’ verschillende dingen betekende, afhankelijk van de politieke loyaliteit. Voor links georiënteerde progressieven betekende dit ‘individuele zorg en bescherming’, terwijl het voor rechts georiënteerde respondenten ‘sociale orde en cohesie’ weerspiegelde op basis van morele instellingen en conventies.

Wheeler et al. benadrukten dat ondanks de verschillende manieren waarop mensen Common Good zien, er toch gedeelde, fundamentele ideeën zijn die mensen met elkaar verbinden. Deze gedeelde ideeën vormen een basis voor samenwerking en dialoog, waardoor we samen kunnen werken aan oplossingen voor belangrijke maatschappelijke problemen, zoals klimaatverandering of armoede. Met andere woorden: ook al denken we allemaal net iets anders over wat ‘goed’ is voor iedereen, er is genoeg overlap om samen te kunnen werken.

Common Good wordt in meer recente literatuur gelinkt aan een reeks ethische overwegingen zoals transparantie, gelijkheid en democratische waarden. Het welzijn van alle mensen en de zorg voor de natuur staan hierbij centraal. Het concept omarmt basisdemocratie en een holistisch wereldbeeld, waarbij gemeenschappen een cruciale rol spelen in het beheren van de belangen van dat wat gemeenschappelijk is. Deze moderne denkers zien dat economische, sociale en technologische systemen onderling zijn verbonden, waarbij overheden de verantwoordelijkheid dragen om instellingen te ondersteunen die collectief bestuur en actie bevorderen. Economische overwegingen worden hierbij gedreven door publieke waarde, met aandacht voor uitkomsten, objecten, principes, processen, belanghebbenden en begunstigden. Het doel is om het grootste aantal mensen te dienen op basis van ethische en morele normen, met erkenning van

contextuele verschillen. Ondanks eventuele politieke scheidslijnen is er een gemeenschappelijk idee over het Common Good en de noodzaak om complexe uitdagingen aan te pakken.

Het denken en de praktijk van Common Good zoals hiervoor beschreven laat de ingrediënten zien die kunnen bijdragen aan een nieuwe introductie van Common Good. Om dit te doen is een dieper begrip nodig van de complexiteit van de huidige omstandigheden en ontwikkelingen van onze systemen en wereld.